

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

УДК 371.134:796(07)

ГОНЧАР Г. І.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Особливості та структура професійної діяльності викладача фізичного виховання

Анотація. Мета: проаналізувати особливості та структуру професійної діяльності викладача фізичного виховання. **Матеріал і методи:** під час дослідження було використано метод аналізу літературних джерел. **Результати:** визначено особливості професійної діяльності викладача фізичної культури. Аналізуються види педагогічної діяльності, різні підходи до вивчення структури та окремих її компонентів. Виділено основні вимоги, які вважаються модельними характеристиками оволодіння знаннями, вміннями і навичками, що в свою чергу забезпечують ефективність професійної діяльності вчителя. **Висновки:** робота дозволяє розглянути глибинність аспектів, які сприяють розкриттю потенціалу особистості викладача фізичного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання, професійна діяльність, педагогічна діяльність, учитель, фізкультурна освіта.

Вступ. Проблема вдосконалення підготовки фахівців у сфері фізичного виховання і спорту з кожним роком стає все більш актуальною.

За останній час у державі було прийнято декілька постанов, що стосуються реформування системи фізичного виховання школярів та студентської молоді, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (11.2009), де є положення про підвищення якості підготовки вчителів фізичної культури і викладачів фізичного виховання.

На думку Л. Пилипея, сьогодні у системі освіти йде пошук шляхів підвищення ефективності навчального процесу для максимального наближення випускників ВНЗ до моделі підготовки професіонала (Л. П. Пилипей, 2011).

Досліджуючи праці Н. Москаленко, ми помічаємо, що система фізкультурної освіти пов'язана не тільки з одержанням знань, а й з опануванням руховими вміннями та навичками, які вимагають відповідної фізичної підготовки, і з уміннями передати свій досвід учням. У зв'язку з цим виникає проблема їх професійно-прикладної фізичної підготовки протягом навчання у ВНЗ.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась у рамках теми «Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2006–2010 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту 3.1.2. «Науково-методичні засади удосконалення викладання дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання», а також Зведеного плану НДР на 2011–2015 рр. «Удосконалення програмно-нормативних основ фізичного виховання в навчальних закладах».

Мета дослідження: проаналізувати особливості та структуру професійної діяльності викладача фізичного виховання, враховуючи різні погляди вчених щодо структурної кваліфікації.

Матеріал і методи дослідження: аналіз літературних джерел.

Результати дослідження та їх обговорення. Педагогічна діяльність розглядається як професійна активність вчителя, в якій за допомогою різних засобів впливу на учнів реалізуються завдання нав-

dx.doi.org/10.15391/sns.v.2015-2.009

© ГОНЧАР Г. І. 2015

чання і виховання. У загальному вигляді педагогічна діяльність представляється як особливий, багатограний і багатоплановий вид діяльності, пов'язаний з навчанням і вихованням [7], який обумовлюється рівнем спеціальних психолого-педагогічних знань і вмінь, професійно-значущими особистісними якостями, здібностями, психофізіологічними можливостями викладача [10].

Існують різні підходи до вивчення структури і окремих компонентів педагогічної діяльності: деякі дослідники розглядають функції викладача [10], інші [1] – мотиваційні чинники, такі як потреби, мета, мотиви, стимули, установка.

Структура педагогічної діяльності у роботах вчених дещо відрізняється своїми компонентами. Так, В. Теслюк виділяє п'ять основних видів діяльності: педагогічну, наукову, кваліфікаційну, громадську і нерегламентовану [10].

М. Розенова виділяє сім видів педагогічної діяльності: навчальну, виховну, організаторську, пропагандистську, управлінську, консультативну та самоосвітню [7].

Інші автори виділяють чотири види педагогічної діяльності у школі: планування, організацію, безпосередньо педагогічну діяльність і контроль.

Досліджуючи структуру діяльності викладача, В. Небесна прийшла до висновку, що всі види діяльності утворюють три основні компоненти: організаційний (А), комунікаційний (В), науково-творчий (С). Однак всі перераховані компоненти неоднозначно представлені у структурі однієї особистості. Різні варіації компонентів, де одні є провідними, а інші фоновими, обумовлюють різницю у моделі викладача та відрізняються своїми професійними схильностями [6].

1. Організаційна схильність може бути представлена моделлю типу ($A < - > B < - > C$), що відповідає структурі діяльності майстра масово-оздоровчої роботи.

2. Комунікативна схильність має дві моделі: ($B < - > A < - > C$) – більш типову для майстра виховної роботи та ($B < - > C < - > A$), яка відображає співвідношення психологічних компонентів особистості викладача – майстри навчальної роботи.

3. Науково-творча схильність також представлена двома моделями: ($C < - > B < - > A$), що відпові-

дає структурі тренера ВНЗ, і (С < – > А < – > В), більш вираженою особистістю викладача-майстра науково-дослідної та науково-методичної роботи.

Згідно з дослідженнями авторів [6], співвідношення психологічних компонентів у структурі особистості викладача такі:

- 1) організаційний компонент (А) – 43,4%;
- 2) комунікативний (В) – 40%;
- 3) науково-творчий (С) – 16,6%.

Даний підхід є досить варіативним, що дає можливість оцінити і виявити творчий підхід у підготовці фахівця з фізичного виховання.

Орієнтуючись на освітній стандарт, виділяються основні вимоги, які вважаються модельними характеристиками оволодіння знаннями, вміннями і навичками для використання у професійній діяльності. Однак у літературі широко обговорюється перехід від кваліфікаційної моделі до компетентнісної, тобто орієнтованої на сферу професійної діяльності. Обґрунтовується необхідність такого переходу протиріччями системи професійної підготовки, які проявляються у наступному:

- зростаючими вимогами до рівня професійної діяльності педагога і невідповідністю його фактичного стану;
- між утвердженням новим типом професійної діяльності педагога з переважанням творчої спрямованості педагогічного мислення і сформованою моделлю професійної освіти, орієнтованою на знання, уміння і навички;
- між необхідністю оперативного реагувати на мінливий особистісний та індивідуально-творчий потенціал суб'єктів освітнього процесу і дискретно-локальним характером існуючої системи підготовки педагога;
- між соціальним замовленням на висококомпетентного спеціаліста та інертністю більшої частини педагогів у підвищенні своєї кваліфікації відповідно до сучасних вимог професійного навчання.

Розвиваючи теорію компетентнісного підходу, Л. Куликова виділяє творчі види професійної діяльності педагога:

- прогностична, яка полягає у передбаченні та прогнозуванні результатів педагогічної діяльності та моделюванні педагогічного процесу;
- проектувальна і конструктивна – проектування та планування педагогічного процесу;
- організаторська – організація педагогічних дій учителя та учнів;
- комунікативна – полягає у побудові міжособистісної взаємодії і відносин, що дозволяють ефективно організовувати педагогічний процес;
- рефлексивна, що дозволяє здійснити аналіз підсумків своєї педагогічної діяльності.

Формуючи модель фахівця з фізичної культури і спорту, Т. Фендель і С. Горбунова включають такі компетентності:

- ключові компетентності (інформаційна, комунікативна, соціально-правова, компетентність діяльності та самовдосконалення);
- загально-професійні компетентності (компетентність у проведенні моніторингу досягнень і проблем учнів, у проектуванні навчально-виховного процесу, організації, взаємодії з його учасниками, компетентність професійної самоосвіти);

– спеціальні компетентності (академічні та практичні).

Не відкидаючи компетентнісного підходу в професійній освіті, Е. Можаяєв звертає увагу на особистість педагога як основну центральну фігуру педагогічного процесу. Характерними рисами структури особистості фахівця є соціально значущі якості педагога, соціальні норми професії, ціннісні орієнтації, відносини, позиції, професійна здатність до навчання і професійний саморозвиток, соціальні риси професійного зростання та професійної діяльності.

На особистість учителя звертають увагу багато дослідників [7; 8]. Головною психологічною вимогою до особистості педагога є любов до дітей. Другою базовою вимогою є наявність спеціальних знань у тій сфері, в якій він навчає дітей, а також знань психолого-педагогічного характеру (закономірностей вікового розвитку організму й особистості дитини, володіння різними педагогічними прийомами і т. п.). Е. Можаяєв вказує, що на чолі особистісної моделі педагогічної діяльності у сфері фізичної культури і спорту стоять такі якості, як оптимальна товариськість, прагнення досягти успіху в справі, вольові якості (сміливість, наполегливість), високий рівень домагань, вибір більш важких і почесних цілей – дії на межі ризику, попереднє продумування, ретельне планування.

На думку М. Розенова, доповненням характеристик особистості педагога є: педагогічна ерудиція, педагогічне цілепокладання, педагогічне мислення, педагогічна інтуїція, педагогічна імпровізація, педагогічний такт, педагогічна емпатія і педагогічна творчість [7].

Ряд авторів [11–14] у структурі особистості вчителя виділяють і такі, як працьовитість, організаторські здібності, прагнення до постійного самовдосконалення, культура поведінки і зовнішній вигляд, здатність передбачення та прогнозування, управлінські якості, комунікативність, мовні вміння та навички, кмітливості, діловитість, суміщення особистих інтересів з інтересами суспільства, соціальну зрілість і активність.

Цікаві дані наводяться у дослідженні Т. Дічек про характеристики викладачів і тренерів з боку студентів. З точки зору студентів найбільш важливими якостями викладачів є емоційний компонент особистості, який виражається у потребі неформальних, теплих відносин, уваги, підтримки, визнання студента як особистості. Також для студентів є важливим професійна компетентність викладача.

У дослідженнях Е. Клімова наводиться п'ять схем професійної діяльності: «Людина – Природа», «Людина – Техніка», «Людина – Знак», «Людина – Образ», «Людина – Людина». Педагогічна професія відноситься до останньої категорії і включає прояв таких загальнолюдських цінностей, як: потреба у спілкуванні; можливість поставити себе на місце іншого; стійке, хороше самопочуття у процесі роботи з іншими людьми; здатність зберігати інформацію про особистісні якості інших людей; швидке розуміння намірів і думок інших людей.

При аналізі професійної придатності істотне значення має перелік протипоказань, які регламентуються професійними вимогами. Протипоказаннями до роботи по даній групі професій «Людина – Людина» є: дефекти мови, невиразність мови; замкнутість; виражені фізичні недоліки; байдужість до долі інших лю-

дей; відсутність ознак безкорисливого ставлення до людей, з якими спілкуєшся.

У дослідженнях Ю. Коваленко структурними компонентами готовності майбутніх фахівців до фізичного виховання дітей дошкільного віку є: мотиваційний (сформованість інтересу і потреб до майбутньої професійної діяльності, до здорового способу життя); когнітивно-діяльнісний (професійні знання, вміння та навички); особистісний компонент (професійно-значущі якості особистості); здоров'язберігаючий (стан фізичного здоров'я, рівень функціональної підготовленості організму).

Аналізуючи дані наукової літератури, можна погодитися з думкою Е. Можаяєва, що системоутворюючим елементом особистісного потенціалу педагога є мотиваційно-потребує ядро особистості. Усі види діяльності, здійснювані людиною, є результатом задоволення його потреб. З одного боку, вони відіграють визначальну роль у продуктивній професійній діяльності людини, а з іншого боку – вони формуються у процесі цієї діяльності.

В узагальненому вигляді структура особистісного потенціалу педагога з фізичної культури включає: ду-

ховність, освітній потенціал, рухову підготовленість, творчу активність, інтелектуальний потенціал, педагогічні здібності, загальну і професійну культуру.

Духовність розглядається як спрямованість людини на ідеальні цінності.

Духовне виховання є невід'ємною частиною професійної підготовки фахівця, його професійного і соціального становлення, тому що духовне життя людини безпосередньо пов'язано з інтелектуальною, емоційною і моральною діяльністю [3].

Висновки. Таким чином, ми приходимо до висновку, що в організації навчального процесу при підготовці фахівців з фізичного виховання та спорту не можна орієнтуватися тільки на освітньо-кваліфікаційні характеристики випускника: необхідно розвивати гуманістичні підходи, які б сприяли розкриттю потенціалу особистості, підвищенню її компетентності, готовності проявляти творчість, що дозволить виходити за межі нормативної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується вивчення мотиваційної структури студентів, які засвоюють професію вчителя фізичної культури, її динаміки у процесі навчання у ВНЗ.

Список використаної літератури:

1. Байкалова О. А. Роль мотивации в профессиональном имидже будущих специалистов по физической культуре и спорту / О. А. Байкалова // Теория и практика физической культуры. – 2008. – № 9. – С. 29.
2. Балахничева Г. В. Професійна майстерність учителя фізичного виховання: [навч. посіб.] / Г. В. Балахничева, Л. В. Заремба, А. В. Цюль. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 64 с.
3. Бикмухаметов Р. К. Духовное воспитание будущих педагогов: [учебное пособие для пед. вузов и колледжей] / Р. К. Бикмухаметов. – Казань: Центр инновационных технологий, 2002. – 165 с.
4. Григоренко В. Г. Профессионально-педагогическая мотивация и технология ее формирования / В. Г. Григоренко. – Одесса: ЮУа им. К. Д. Ушинского, 2003. – 512 с.
5. Демінська Л. Педагогічна майстерність вчителя фізичного виховання як професійно-особистісна цінність / Л. Демінська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 5. – 2012. – С. 100–106.
6. Немов Р. С. Психология: учебник для студентов высш. пед. заведений в 3-х кн. / Р. С. Немов. – М.: Владос, 1999. – Кн. 1. – 688 с.
7. Ротерс Т. Т. Інформаційні технології у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання / Т. Т. Ротерс // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – 2008. – Вип. 54. – С. 318–321.
8. Рясса С. О. Педагогічні умови становлення суб'єктності студентів в системі вищої фізкультурної освіти / С. О. Рясса // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць. Вип. 12: у 4 т. – Львів: НВФ Українські технології, 2008. – Вип. 12 – Т. 4. – С. 194–199.
9. Солтик О. О. Формування концептуальної моделі викладача з фізичного виховання на основі базової освіти та професійної діяльності [Електронний ресурс] / О. О. Солтик, В. В. Флерчук // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2012. – № 5. – С. 188–191. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhst_2012_5_43.pdf
10. Тихонов А. М. Модель процесса профессионального образования по физической культуре в системе базовых дисциплин предметной подготовки / А. М. Тихонов // Теория и практика физической культуры. – 2009. – № 5. – С. 17–20.
11. Чорноштан А. Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / А. Г. Чорноштан. – Луганськ, 2002. – 264 с.
12. Шиян Б. М. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності / Б. М. Шиян, Г. Р. Генсерук // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Серія: Педагогічні науки. – Чернігів, 2006. – Вип. 35. – С. 346–352.
13. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання / Б. М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – Частина 2. – 248 с.
14. Шкретій Ю. М. Запровадження елементів європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи в сфері вищої фізкультурної освіти / Ю. Шкретій, Л. Харченко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 4. – С. 76–79.

Стаття надійшла до редакції: 25.02.2015 р.

Опубліковано: 30.04.2015 р.

Аннотация. Гончар Г. И. Особенности и структура профессиональной деятельности преподавателя физического воспитания. **Цель:** проанализировать особенности и структуру профессиональной деятельности преподавателя физического воспитания. **Материал и методы:** в ходе исследования был использован метод анализа литературных источников. **Результаты:** определены особенности профессиональной деятельности преподавателя физической культуры. Анализируются виды педагогической деятельности, различные подходы к изучению структуры и отдельных ее компонентов. Выделены основные требования, которые считаются модельными характеристиками овладения знаниями, умениями и навыками, в свою очередь, обеспечивают эффективность профессиональной деятельности учителя. **Выводы:** работа позволяет рассмотреть значимость аспектов, которые способствуют раскрытию потенциала личности преподавателя физического воспитания.

Ключевые слова: физическое воспитание, профессиональная деятельность, педагогическая деятельность, учитель, физкультурное образование.

Abstract. Honchar H. The peculiarities and structure of educational work of physical training teacher. Purpose: to analyze the peculiarities and structure of educational work of Physical training teacher. **Material and Methods:** during the research we used the method of literature analysis. **Results:** defined the peculiarities of educational work of physical training teacher. There were analyzed the types of teacher activities, different approaches to the structure of the study and its separate components. Basic requirements which are considered to be model features of mastering knowledge, abilities and skills, which in turn, provide professional effectiveness of teachers. **Conclusions:** this work allows to examine the depth of aspects which promote the potential unleashing of physical training teacher.

Keywords: physical training, professional activities, educational work of a teacher, teacher, physical training.

References:

1. Baykalova O. A. *Teoriya i praktika fizicheskoy kultury* [Theory and Practice of Physical Culture], 2008, vol. 9, p. 29. (rus)
2. Balakhnischeva G. V., Zaremba L. V., Tsos A. V. *Profesiyna maysternist uchitelya fizichnogo vikhovannya* [Professional skills teacher of physical education], Lutsk, 2013, 64 p. (ukr)
3. Bikmukhametov R. K. *Dukhovnoye vospitaniye budushchikh pedagogov* [Spiritual education of future teachers], Kazan, 2002, 165 p. (rus)
4. Grigorenko V. G. *Professionalno-pedagogicheskaya motivatsiya i tekhnologiya yeye formirovaniya* [Professional pedagogical motivation and technology of its formation], Odessa, 2003, 512 p. (rus)
5. Deminska L. *Pedagogika i psikhologiya profesiynoi osviti* [Pedagogy and Psychology of Professional Education], vol. 5, 2012, pp. 100–106. (ukr)
6. Nemov R. S. *Psikhologiya* [Psychology], Moscow, 1999, Kn. I, 688 p. (rus)
7. Roters T. T. *Visnik Chernigivskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu* [Journal of Chernihiv State Pedagogical University], 2008, Vip. 54, p. 318–321. (ukr)
8. Ryassa S. O. *Moloda sportivna nauka Ukraini* [Young sports science Ukraine], Lviv, 2008, Vol. 12, iss. 4, p. 194–199. (ukr)
9. Soltik O. O., Flerchuk V. V. *Zbirnik naukovikh prats Khmel'nitskogo institutu sotsialnikh tekhnologiy Universitetu "Ukraina"* [Collected Works of Khmelnytsky Institute of Social Technology University "Ukraine"], 2012, vol. 5, pp. 188–191, Access mode : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2012_5_43.pdf. (ukr)
10. Tikhonov A. M. *Teoriya i praktika fizicheskoy kultury* [Theory and practice fizycheskoy culture], 2009, vol. 5, pp. 17–20. (rus)
11. Chornoshtan A. G. *Profesiyna pidgotovka maybutnogo vchitelya fizichnogo vikhovannya na osnovi modulno-reytingovoi tekhnologii navchannya : dis. ... kand. ped. nauk* [Training future teachers of physical education based on module-rating technology education : PhD thesis], Lugansk, 2002, 264 p. (ukr)
12. Shiyani B. M., Genseruk G. R. *Visnik Chernigivskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu* [Journal of Chernihiv State Pedagogical University], Chernigiv, 2006, Vol. 35, pp. 346–352. (ukr)
13. Shiyani B. M. *Teoriya i metodika fizichnogo vikhovannya* [Theory and Methodology of Physical Education], Ternopil, 2001, 248 p. (ukr)
14. Shkrebtii Yu., Kharchenko L. *Teoriya i metodika fizichnogo vikhovannya i sportu* [Theory and Methodology of Physical Education and Sport], 2005, vol. 4, pp. 76–79. (ukr)

Received: 25.02.2015.

Published: 30.04.2015.

Гончар Галина Іванівна: к. фіз. вих.; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини: вул. Садова 28, м. Умань, 20301, Черкаська обл., Україна.

Гончар Галина Іванівна: к. физ. восп.; Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины: ул. Садовая 28, г. Умань, 20301, Черкасская обл., Украина.

Halyna Honchar: PhD (Physical Education and Sport); Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University: Sadova str. 28, Uman, 20301, Cherkasy region, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0002-4212-5616

E-mail: Galynaudpu@mail.ru

Бібліографічний опис статті:

Гончар Г. І. Особливості і структура професійної діяльності викладача фізичного виховання / Г. І. Гончар // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2015. – № 2(46). – С. 53–56. – dx.doi.org/10.15391/sns.v.2015-2.009

